

TAHAKKÜM*

Georg SIMMEL

Çeviren: Ar. Gör. Serkan GÖLBAŞI**

Tahakküm: Bir Etkileşim Biçimi

Genelde hiç kimse, kendi nüfuzunun başka bir bireyi bütünüyle belirlemesini arzulamaz. İnsanlar daha çok nüfuzlarının, başkaları üzerindeki belirleyiciliklerinin, onlar tarafından idrak edilmesini isterler. Bu nedenle soyut tahakküm arzusu bile, bir etkileşim durumudur. Bu arzu; tatminini, ötekinin eylemesinin ya da acı çekmesinin, onun pozitif ya da negatif durumunun, kendisini otoriteye *onun* arzusunun ürünü olarak sunması gerçeğinden sağlar. Bu tekbenci(solipsist) tahakküm pratiğinin(böyle denilebilirse) önemi, üst konumundaki kişinin kendisi için, bütünüyle kendi etkililiğinin farkındalığı içerisinde oluşur. Sosyolojik olarak bu yalnızca bir basit formdur. Tek başına onun aracılığıyla, ancak bir heykeltıraşla heykeli arasındaki kadar toplumlaşma(sociation) meydana gelebilir; her ne kadar heykel de sanatçının kendi yaratıcı gücünün farkındalığına yanıt veriyor olsa da. Tahakküm arzusunun bu pratik işlevi, bu yüceltilmiş (sublimated) form içerisinde bile, bu imkanın katışıksız farkındalığı olarak, o kadar da başkasının sömürüsü değildir. Diğerleri için o, aşırı bir egoist önemsemezliği temsil

---

*) Georg Simmel, "Domination", Translated by: Kurt H. Wolff, *On Individuality and Social Forms-Selected Writings*, Ed. With an Int. By Donald N. Levine, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1971 içinde, pp.96-120. The University of Chicago Press'in izniyle basılmıştır.

***) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

etmez. Tahakküm arzusu kesinlikle boyun eğenin içsel direncini kırmaya yöneliktir (egoizm ise genelde onun *dışsal* direnci üzerinde bir zafer üzerine odaklanır). Ama yine de, tahakküm arzusunda bile, kendisi için bir değer oluşturan diğer kişi için bir miktar çıkar vardır. Yalnızca egoizm bir tahakküm arzusunu yansıtmadığında, yalnızca öteki mutlak olarak ilgisiz ve onun ötesinde yatan amaçlar için bir araç olduğunda, herhangi bir toplumsallaştırıcı sürecin son gölgesinin dahi uzaklaştırılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Geç Roma Hukukçuları'nın tanımlaması, göreceli bir yolla, etkileşim içerisindeki iki taraftan birinin bütün bağımsız öneminin elimine edilmesinin toplum nosyonunu ortadan kaldırdığını gösterir. Bu tanımlama, *societas leonina*¹'nin bir sosyal sözleşme olarak algılanmaması gerektiğine işaret ediyordu. Karşılaştırılabilir bir belirleme, işçilerin hizmetleri için yarışan girişimciler arasındaki etkili rekabeti engelleyen dev modern girişimlerdeki en düşük ücretli işçiler hakkında yapıldı. İşçilerin ve işverenlerin stratejik fonksiyonlarındaki farklılık o kadar büyüktü ki, iş sözleşmesi terimin genel anlamında artık bir "sözleşme" değildi; çünkü işçilerin durumu koşulsuz olarak işverenlerin vicdanına kalmıştı. Bu nedenle, bir insanı asla bir araç olarak kullanmamaya yönelik ahlaki maxim, gerçekten de her türlü toplumsallaşmanın formülü olarak görünür. Bir tarafın önemi aşırı azaldığında, onun etkisi artık diğeriyle ilişki içerisine giremeyecektir, bu durumda ancak bir marangozla yapmış olduğu raf arasındaki kadar bir toplumsallaşmadan söz edilebilir.

Bir tabiiyet ilişkisi içerisinde, bütün otonomilerin dışlanması, "zorlama", "başka seçeneği olmama", "mutlak gereklilik" gibi sık kullanılan popüler ifadelerle iddia edilenden daha seyreklerdir. En baskıcı ve zalim tabiiyet durumlarında bile, hala önemli bir kişisel özgürlük alanı vardır. Biz yalnızca onun farkında değilizdir, çünkü onun dışavurumları, genellikle üstlenmeyi düşünemeyeceğimiz

1) "Bir aslanla toplumsallaşma", yani, bütün avantajın taraflardan birinde olduğu bir ortaklık.

fedakarlıkları gerektirir. Gerçekten de, en zalim tiranın bize empoze ettiği “mutlak” zorlama bile, daima büyük ölçüde görecelidir. Onun koşulu, bizim ceza tehdidinden ya da itaatsizliğimizin diğer sonuçlarından sakınma arzumuzdur. Daha dikkatli bir analiz, ast-üst ilişkisinin yalnızca doğrudan fiziksel müdahale durumunda astın özgürlüğünü yok ettiğini gösterir. Diğer her durumda, bu ilişki özgürlüğün gerçekleşmesi için yalnızca bir bedel talep eder- kesinlikle ödemeye gönüllü olmayacağımız bir bedel. Bu bedel özgürlüğün net bir şekilde gerçekleştiği dışsal koşulların alanını gittikçe daraltır, ama fiziksel güç kullanımı dışında asla özgürlüğün tamamen ortadan kalktığı noktaya gelinmez. Bu noktada analizin etik yönü değil, yalnızca sosyolojik boyutu bizi ilgilendiriyor. Bu boyut etkileşimin, yani karşılıklı olarak belirlenen, bütünüyle kişisel kökenlerden kaynaklanan eylemin, sıklıkla fark edilmediği durumlarda bile varlığını sürdürdüğü anlamına gelir. O, popüler nosyonlara göre bir tarafın uyguladığı “zorlama”nın ötekini her türlü otonomiden ya da katkıdan ve bu nedenle de etkileşim sürecine her türlü gerçek “etki”den yoksun bıraktığı astlık-üstlük durumlarında bile varolmaya devam eder. (Bu nedenle bu durumları bile toplumsal formlar haline getirir).

Otorite ve Prestij

Astlık-üstlük ilişkileri sosyal yaşamda büyük bir rol oynarlar. Bu nedenle ast durumundaki öznenin otonomisini ve niteliğini berraklaştırmaya ve böylelikle de onlar hakkındaki yüzeysel nosyonlardan kaynaklanan yaygın minimizasyonu düzeltmeye yönelik bir analiz büyük önem taşımaktadır. Örneğin, “otorite” olarak adlandırılan, genellikle fark edilenden çok daha büyük bir ölçüde, otoriteye tabi olan kişinin özgürlüğünü önvarsayar. Otorite onu “eziyor” görüldüğünde bile, bu yalnızca zorlama ya da baskı altına alma üzerine kurulu değildir.

“Otorite”nin özgün yapısı, sosyal yaşam için çok çeşitli yönlerden önemlidir; o kendisini başlangıçlarda olduğu kadar en gelişmiş hallerinde, ani olduğu kadar nihai formlarında gösterir. İki farklı yoldan oluşuyor görün-

mektedir. Daha önemli veya güçlü bir kişi, yakın ya da uzak sosyal çevresi içerisinde, fikirlerinin daha fazla ağırlığa sahip olmasına yönelik nesnellik karakterine sahip bir inanç ve güven elde edebilir. Böylelikle, en azından bir taraf için, daima değişken, göreceli ve eleştiriye açık sübjektif bir kişilik değerine sahip olan bir ayrıcalık ve kararlarında aksiyomatik bir güvenirliliğe sahip olur. “Otoriter” bir şekilde davranmasıyla, öneminin niceliği yeni bir niteliğe dönüşür; bu nitelik onun çevresi için nesnellüğün fiziksel durumunu –metaforik olarak- varsayar.

Ama aynı sonuç, otorite, karşıt doğrultudan da elde edilebilir. Bireyüstü bir iktidar – devlet, kilise, okul, aile ya da askeri örgütlenmeler -, kişiyi bireyselliğinden asla ayrılmayacak bir ün, saygınlık ve nihai karar gücü ile donatır. Bir kesinlik hissi ve otomatik bir tanımayla, mantıksal olarak yalnızca gayri şahsi, nesnel aksiyomlara ve tümevarımlara dayalı olan kararlar almak otoriter bir kişinin doğasıdır. Tartışılmakta olan durumda otorite, kişiye yukarıdan gelirken, önceki durumda kişinin kendi niteliklerinden, bir *generatio aequivoca*² aracılığıyla kaynaklanır. Ama açık olarak bu dönüşüm ve değişim noktasında (kişiselden otoriter duruma doğru), otoriteye tabi olanın az ya da çok gönüllü inancı oyuna dahil olur. Kişiliğin doğasının kişi üstü bir değere bu dönüşümü, kişiliğe onun ispatlanabilir ve rasyonel payının ötesinde bir şeyler kazandırır(bu ilave sınırlı olabilse de). Otoriteye inanan kişi dönüşümü gerçekleştirir. O(ast unsur), kendisinin özerk eşgüdümünü gerektiren sosyolojik bir olaya dahil olur. Aslında, otoritenin “baskıcılığı” duygusu, ast durumundaki tarafın özerkliğinin fiili olarak varsayıldığını ve asla bütünüyle elimine edilemediğini ortaya koyar.

“Prestij” olarak tanımlanan üstünlüğün diğer bir nüansı, “otorite”den ayırt edilmelidir. Prestij öznel-üstü(super-subjective) önem unsuruna sahip değildir; objektif bir iktidar ya da normla donatılmış kişilik kimliğine de sahip değildir. Prestij aracılığıyla liderlik bütünüyle bireyin

2) “Belirsiz doğum” veya “kendiliğinden kuşak”.

gücü tarafından belirlenir. Bu bireysel güç daima kendisinin bilincindedir. Ayrıca, ortalama liderlik tipi daima belirli bir kişisel ve ilave-objektif faktörler karışımı gösterirken, prestij liderliği bütünüyle kişilikten ve otorite ise normların ve güçlerin nesnelliğinden kaynaklanır. Prestij aracılığıyla üstünlük, bireyleri ve kitleleri "itme" ve onları koşulsuz takipçiler yapabilme yeteneğinden kaynaklanır. Otorite bu yeteneğe aynı ölçüde sahip değildir. Otoritenin daha yüksek, daha soğuk ve normatif karakteri, takipçileri de dahil olmak üzere eleştiriye daha açıktır. Ama buna rağmen prestij, üstün kişiye daha gönüllü bir bağlılık olarak görünür. Belki de gerçekten, otoritenin tanınması, bir prensin, papazın, askeri ya da manevi bir liderin prestijine olan gönül bağından, daha derin bir özgürlük ima eder. Ama durum buna yol açanların duyguları açısından farklıdır. Otoritenin gözünde, biz çoğunlukla savunmasız görünürken, verili bir prestiji takip ettiğimiz *irade (elan)* daima bir otonomi bilinci içerir. Burada kesinlikle, adanma tamamen kişisel olduğu için, bu adanma yalnızca onun vazgeçilmez özgürlüğüyle birlikte kişiliğin zemininden kaynaklanıyor görünmektedir. İnsanlar, çoğu zaman belirli bir eyleme yatırmaları gereken özgürlüğün ölçüsü hakkında hata yaparlar. Bunun bir nedeni, bu içsel süreci açıklayan algılayışın muğlaklığı ve belirsizliğidir. Ama özgürlüğü nasıl yorumlarsak yorumlayalım, bizim varsaydığımız ölçüde olmasa bile, onun bir miktarının, özgürlük duygusu ve düşüncesi her nerde varolursa varolduğudur³... ◦

Bir Bireyin Astı Olmak

Üstlük türleri üçe ayrılabilir. Bu ayrım yüzeysel olsa da

3) Burada -ve benzer biçimde diğer birçok durumda- önemli olan prestij kavramını tanımlamak değil, yalnızca belirli çeşitlilikteki insan etkileşimlerinin varlığını, onların tasarımlarından bağımsız olarak araştırmaktır. Ama sunum sıklıkla linguistik kullanımın ilişkinin keşfi için göreceli olarak en uygun hale getirmiş olduğu kavramla başlar. Bu sadece tanımlayıcı bir prosedür gibi görünmektedir. Ama aslında amaç asla bir kavramın içeriğini bulmak değil, yalnızca bazı zamanlarda, az ya da çok, halihazırda varolan bir kavram tarafından içerilmek şansına sahip olan fiili bir içeriği tarif etmektir.

tartışma açısından elverişlidir. Bir birey, bir grup, ya da objektif bir güç –sosyal ya da ideal- tarafından ortaya konulan üstlük. Aşağıda bu olasılıkların sosyolojik anlamlarının bazılarını tartışacağım.

Bir grubun tek bir bireyin altında ast konumunda olması, her şeyin ötesinde, grubun kararlı bir şekilde birleşmesiyle sonuçlanır. Bu birleşme, bu tür astlığın iki karakteristik formunun her ikisinde de neredeyse eşit olarak belirgindir. Birincisi, grup onun başındakiyle birlikte fiili, dahili(inner) bir birim oluşturur; yönetici, grubun güçlerini onları teşvik ederek ve kaynaştırarak kendi doğrultularında yönlendirir; bu nedenle burada üstünlük gerçekten de yalnızca, grubun iradesinin birlik halinde bir ifade ya da cisim bulduğu anlamına gelir. İkincisi, grup kendini liderine karşı muhalefet halinde hisseder ve ona karşı bir taraf oluşturur.

Birinci form bakımından, her sosyolojik düşünüm öncelikle tek adam yönetiminin grup güçlerinin enerji-koruyucu kılavuzluğu ve kaynaştırılması açısından ölçülemez bir avantaja sahip olduğunu gösterir. Bir unsurun altında astlığın yalnızca iki yaygın örneğine değineceğim. Bu vakalar içerikleri göz önüne alındığında çok heterojendirler, ama yine de bu tür astlığın bütünü birliği açısından ne derece vazgeçilmez olduğunu gösterirler. Din sosyolojisi, dinsel örgütlenmenin iki türü arasında temel bir ayrım yapmalıdır. Grubun birlikteliğinin kutsanması ve sembolü olarak, birlikteliğin kendisinin dışında ortak tanrının gelişmesini sağlayan grup üyelerinin birleşmesi olabilir. Birçok ilkel din için gerçek budur. Öte yandan, yalnızca tanrı kavramının kendisi grubu bir birim içerisinde bir araya getirebilir-üyelerin diğerleriyle daha önceden ya hiç ilişkisi yoktur, ya da çok zayıf ilişkileri vardır. Hıristiyanlığın bu ikinci tür için ne kadar iyi bir örnek teşkil ettiğini açıklamaya da, belirli Hıristiyan mezheplerinin spesifik ve özellikle de güçlü birleşmelerini nasıl İsa kişiliğiyle bütünüyle sübjektif ve mistik ilişkileri(her üyenin bir birey olarak sahip olduğu, ve bu nedenle de diğer üyelere ve grubun bütününden bağımsız oldukları bir

ilişki) içerisinde bulduklarını vurgulamaya da gerek yok. Ama Yahudiler için bile, onların Yahova ile akdi ilişki içerisinde buldukları, yani, Yahudi ulusu içindeki üyeliklerinin gerçek gücü ve önemi olarak, Yahova'nın onların her birini doğrudan ilgilendirdiği öne sürülmüştür.

Bunun aksine, Yahudilik ile aynı zamanlarda ortaya çıkan diğer dinlerde, üyeleri birbirine bağlayan hisımlıktı, ve ancak daha sonraları ilahi prensip hisımlığın yerini aldı. Yaygın olarak dallanıp budaklanmış kişisel bağımlılıklar ve "hizmetler" temelinde, ortaçağ feodalizmi bu resmi yapıyı örnekleyecek özellikler gösteriyordu. Bu durum belki en karakteristik olarak, prensle bütünüyle kişisel ve yakın bir ilişki içerisinde olan "bakan"(minister) (özgür olmayan mahkeme hizmetlileri ve ev hizmetlileri) birliklerinde görülüyordu. Bu birliklerin, yakındaki malikane nedeniyle kölelik altında bulunan köy cemaatleri gibi herhangi bir nesnel temelleri yoktu. "Bakanlar" çok farklı hizmetlerde görevlendirilirdi ve ikametgahları farklı yerlerdeydi, ama yine de onların izni olmadan kimsenin giremeyeceği ve ayrılamayacağı sıkı bir şekilde bütünleşmiş birleşmeler meydana getirirdi. Kendi aile ve eşya hukuklarını geliştirmişlerdi; birbirleri arasında sözleşme ve sosyal ilişki özgürlükleri vardı ve kendi grupları içerisinde barışın bozulmasına yönelik af(expiation) kurumunu empoze etmişlerdi. Ama hizmet ettikleri, dışarıda kendilerini temsil eden, ülkenin hukukunu içeren konularda hukuksal temsilcileri olan yöneticinin kimliğinden başka, bu yakın birim için başka bir temele sahip değildiler. Burada, daha önce bahsedilen din vakasında olduğu gibi, bireysel bir güç altındaki astlık, halihazırda varolan organik bir grubun ya da çıkar grubunun sonucu ya da ifadesi değildir(birçok durumda, özellikle siyasi vakalarda olduğu gibi). Tersine, bir yöneticinin üst konumunda olması, yokluğunda elde edilemeyen ve üyeler arasındaki başka bir ilişki tarafından önceden belirlenmeyen bir ortaklığın *nedenidir*.

Astların egemen lidere yalnızca eşit olan değil sıklıkla da eşitsiz ilişkilerinin, bir birey altında astlık tarafından

karakterize edilen sosyal forma sağlamlık kazandırdığının altı çizilmelidir. Lidere farklılık gösteren mesafe ya da yakınlık, daha az sabit ve açık seçik olmayan bir farklılaşma yaratır çünkü onunla ilişkilerin içsel boyutu çoğunlukla kıskançlık, nefret ve kibirdir. Bireysel Hint kastının sosyal düzeyi, onun Brahman'la olan ilişkisi tarafından belirlenir. Belirleyici sorular: Brahman üyelerin birinden hediye kabul eder miydi? Onun elinden tereddütsüz bir bardak su kabul eder miydi? Ya da zoraki mi kabul ederdi? Ya da nefretle ret mi ederdi? Kast tabakalanmasının bu özgün katılığının böyle sorulara bağlı olması, tartışılmakta olan formun karakteristiğidir. Çünkü bütünüyle ideal bir faktör olarak, en yüksek bir nokta olgusu, her unsurun yapısal pozisyonunu, ve böylece de bütünün yapısını belirler. Bu en yüksek tabakanın çok sayıda birey tarafından işgal edilmesinin gerekmesi pek yerinde değildir, çünkü etkinin sosyolojik formu burada kesinlikle bir bireyinki gibidir: "Brahman"la olan ilişki belirleyicidir. Başka bir deyişle, bir birey altında astlığın formel karakteristiği, üst konumundaki bireylerin çoğulluğu durumunda bile hüküm sürebilir. Bu tür bir çoğulluğun spesifik sosyolojik önemi, diğer fenomenlerle bağlantısı içerisinde daha sonra gösterilecek.

Grubun Yöneticiye Muhalif Olarak Birleşmesi

Bir yönetici gücün altında ast konumunda bulunmanın birleştirici sonucu, grup bu güce muhalif olduğunda dahi gerçekleşir. Siyasal grup, fabrika, okul sınıfı, kilise cemaati...bunların hepsi bir liderin önderliğinde gelişen bir organizasyonun, hem uyum hem de uyumsuzluk durumunda bütünün birleşmesine olan katkısına işaret eder. Aslında uyumsuzluk belki de, grubu "birlikte hareket etmeye" uyumdan daha fazla zorlar. Genelde, ortak düşman, grupları ya da bireyleri bir araya gelmeye motive etme açısından en güçlü araçlardan biridir. Bu ortak düşmanlık, ortak düşmanın aynı zamanda ortak yönetici olması durumunda daha da yoğunlaşır. Bu kombinasyon, kesinlikle açık ve fiili değil ama örtük bir formda muhtemelen her yerde meydana gelir: bir ölçüde, bir bakımdan,

yönetici neredeyse her zaman bir düşmandır. İnsanlar, astlık prensibiyle ikili bir ilişki içerisindedirler. Bir yandan hükmedilmek isterler. İnsanların çoğunluğu liderlik olmadan varolamadıkları gibi aynı zamanda varolamayacaklarını da hissederler: kendilerini sorumluluktan kurtaracak daha büyük bir güç ararlar; kendilerini yalnızca dış dünyaya karşı değil kendilerine karşı da koruyacak sınırlandırıcı, düzenleyici bir güç ararlar.

Hatta itaat ve muhalefetin, epey tutarlı olan tek bir insan davranışının, iki yanı ya da bağı olduğu söylenebilir. İtaat ve muhalefet, farklı doğrultularda yönlendirilen iki yandırlar ve yalnızca otonom güdüler olarak görünürler. Bu noktada bu durumun en basit örneği politika alanıdır. Bir ulusun ne kadar çok sayıda ayırık ve birbiriyle çatışan partiden oluştuğunun önemi yoktur. O ulus her şeye rağmen kraliyetin güçlerini onun sınırları içerisinde tutmada ve onları kısıtlamada ortak bir çıkara sahiptir-kraliyetin bütün vazgeçilmezliğine ve ona yönelik bütün duygusal bağlılıklara rağmen. Magna Carta'yı takip eden yüzlerce yıl boyunca, İngiltere'de belirli temel hakların korunması ve bütün sınıflar için geliştirilmesi; soyluların özgürlüklerini korumalarının alt sınıfların özgürlükleri de aynı zamanda korunamadığında mümkün olmadığı ve yalnızca soylular, kentliler ve köylülere uygulanan hukukun kişisel hükümdarlığın bir sınırlaması olduğu konularında büyük bir duyarlılık vardı. Mücadelenin bu nihai hedefi-monarşi üzerindeki kısıtlamalar- tehlikeye düştüğü zamanlarda, halkın ve ruhban sınıfının, soyluların yanında yer aldığı sık sık belirtilmiştir. Ve tek adam yönetimi bu tür bir birleşmeye yol açmadığında bile, en azından astlarının mücadelesi için ortak bir arena yaratır-yöneticinin tarafında olanlar ve ona karşı olanlar arasında. Üstün bir liderliğe tabi olan bu lehte ve aleyhtekilerin nihai birleşmeleri bakımından, unsurlar arasındaki etkileşimlerin yaşamsallığının birçok barışçıl ama ilgisiz kümeye üstün olmadığı sosyolojik bir yapıya rastlanmaktadır - güçtür - mücadelenin bütün direnç, sürtüşme ve bedellerine rağmen.

Bir Birey Alında Astlığın Ayırıcı Etkileri

Sürmekte olan tartışma dogmatik bir şekilde tek yönlü seriler inşa etmekle değil, sınırsız şekilde çeşitlilik gösteren kapsamları ve kombinasyonları, sıklıkla yüzeysel dışavurumlarının birbirleriyle çelişmesine neden olan temel süreçleri göstermekle ilgilenmekte. Bu nedenle, yönetici bir güce ortak bir şekilde tabi olmanın hiçbir biçimde daima birleşmeye neden olmayacağı, tabiiyet belirli koşullarda gerçekleştiğinde onun tam karşıtını doğuracağı vurgulanmalıdır. Örneğin İngiliz Hukuku non-konformistlere, yani Presbiteryanlar, Katolikler ve Yahudiler ve benzerlerine karşı askerlik hizmeti, seçme hakkı, mülkiyet ve hükümet pozisyonları konularında önlemler ve cezalar düzenlemiştir. Bu nedenle devlet kilisesinin üyeleri ayrıcalıklarını nefret ettikleri tüm bu gruplara eşit ifade hakkı vermede kullandılar. Ama bu, ezilenleri herhangi bir şekilde bir araya getirmede; tersine, konformistlerin nefreti, Presbiteryanlar'ın Katolikler'e ve Katolikler'in Presbiteryanlar'a olan nefretinin gerisinde kaldı.

Bu noktada psikolojik bir "eşik fenomeni"ni ele almak zorundayız. Sosyal unsurlar arasında ortak bir baskıya maruz kaldıklarında etkisiz hale gelen bir düşmanlık ölçüsü vardır; bu durum içsel olmasa da dışsal bir birleşmeye yol açar. Ama orijinal nefret belli bir sınırı geçerse, ortak baskı ters bir etki yaratır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, belirli bir doğrultuda baskın olan bir hınç varolduğunda, hangi kaynaktan geldiği önemli olmayan herhangi bir tahrik, yalnızca *genel* tahriki yoğunlaştırır ve, bütün rasyonel beklentilerin aksine, halihazırda varolan nehir yatağına akar ve böylelikle de onu genişletir. Daha önemli olan ikinci neden, ortak acı çekme acı çeken unsurları birbirine yakınlaştırırsa da, bu zorlama samimiyet nedeniyle onların içsel mesafelerini ve uzlaşmazlıklarını daha da çok ortaya çıkarır. Birleşme, her nasıl yaratılmış olursa olsun, verilen bir çatışmanın üstesinden gelemediğinde, bu çatışmayı onun ilk aşamasında korumaz, ama onu yoğunlaştırır. Bütün alanlarda, taraflar birbirine yaklaştığı ölçüde, zıtlık daha keskin ve bilinçli hale gelir.

Ortak bir yöneticiye tabi olanlar arasındaki diğer bir daha açık düşmanlık türünün nedeni kıskançlıktır. Bu durum, yukarıda bahsedilen fenomenin negatif bir kopyasını oluşturur, yani, eğer ortak nefretin nesnesi aynı zamanda ortak yönetici ise, ortak nefret daha da güçlü bir bağ olur. Bu noktada, eğer ortak sevilen kişi aynı zamanda ortak yöneticiyse, bir grup eleman tarafından paylaşılan sevginin, kıskançlık nedeniyle, onları daha da kararlı bir şekilde karşılıklı düşmanlar haline getirdiğini ekliyoruz. Türkler üzerine çalışan bir öğrenci, bir harem içerisinde farklı annelerin çocuklarının daima birbirlerine düşman olduğunu bildiriyor. Bunun nedeni, annelerin kendilerinin olmayan çocuklara babanın gösterdiği sevgi ifadelerini gözlemlemelerinden kaynaklanan kıskançlıktır. Kıskançlık, her iki tarafa göre de üst konumunda olan kişiye atıfta bulunur bulunmaz, özgün bir nüans alır. Bu koşul'ar altında, kendisi için çekişilen kişinin aşkını kazanan kadın rakibi üzerinde özel bir açıdan zafer kazanır, ve gücünden kaynaklanan özel bir başarı elde eder. Olayın inceliği, onun rakibinin efendisinin efendisi olması nedeniyle, rakibinin de efendisi olması olgusundan kaynaklanır. Bu olayın gelişmesine yol açan efendinin ortaklığı içerisindeki karşılıklılık aracılığıyla, kıskançlığın en yoğun biçimi ortaya çıkmalıdır.

“Yüksek Mahkeme”

Bireysel bir güç altındaki astlığın bu ayrıştırıcı sonuçlarını, onun birleştirici işlevlerine dönmek amacıyla bırakıyorum. Yalnızca, eğer taraflar bütünüyle bağımsız değil de aynı üstün gücün altında bulunursa, taraflar arasındaki ihtilafların ne kadar daha kolayca giderildiğini belirteceğim. Yunan ve İtalyan şehir devletlerinin kalıntısı olan ne kadar çok sayıda çatışma, onlar üzerinde ortak bir şekilde yaptırım gücü olan bir nihai mahkeme, bir merkezi güç olsaydı, bu kadar yıkıcı sonuçlara sahip olmazdı! Böyle bir güç olmadığında, unsurlar arasındaki çatışma güç parçacıkları(power quanta) arasındaki yüz yüze çarpışmaya ölümcül bir eğilim gösterir. En genel terimlerle, bu noktada “yüksek mahkeme” kavramını ele almalıyız.

Çeşitlilik gösteren formlarda, onun uygulamaları insanlığın kolektif yaşamının neredeyse bütünü boyunca uzanır. Verili bir toplumun bir “yüksek mahkeme” ye sahip olup olmadığı sorusu, birinci derecede öneme sahip formel bir sosyolojik karakter teşkil eder. “Yüksek mahkeme” kelimenin sıradan ya da yüzeysel anlamında bir yönetici olmak zorunda değildir. Örneğin, çıkarlara, içgüdülere ve hislere dayanan yükümlülükler ve anlaşmazlıkların üzerinde, belirli içerik ve temsilcileriyle birlikte daima bir “yüksek mahkeme”⁴, bir diğer deyişle *entelektüel*’in alanı vardır. Bu mahkeme tek-tarafı ya da yetersiz kararlar alabilir, ve ona itaat edilebilir veya edilmeyebilir. Ama tam da yukarıdaki kavramlarımızın çelişen içerikleri gibi, mantık biz mantıksal olarak düşünmediğimizde bile yüksek mahkeme olarak kalır, ve buna bağlı olarak birçok unsurdan oluşan bir grup içerisinde, en zeki birey, belirli vakalarda üyeler arasındaki çatışmaları pasifize edenin en güçlü iradeli ya da en sıcak duygulara sahip kişi olması gerçeğine rağmen, yüksek mahkeme olarak kalır. Yine de, kararları için başvurulan ya da müdahalesi meşru bulunduğu için kabul edilen “yüksek mahkeme” nin spesifik karakteri, tipik olarak tek başına entelektüalite tarafındadır.

Özellikle egemen olan bir mahkeme varolduğunda görülen diğer bir çatışan tarafları birleştirme tarzı daha vardır. Ya çatışma içerisinde olan ya da birbirlerine karşı ilgisiz ve yabancı olan unsurları bir araya getirmek imkansız gibi görüldüğünde – sahip oldukları nitelikler temelinde bir araya getirilemediklerinde – birleştirme, unsurları uyuma olanak sağlayan yeni bir duruma adapte olacak biçimde dönüştürerek, veya onlara birleştirilmelerini mümkün kılacak yeni nitelikler kazandırılarak meydana getirilir. Hoşnutsuz duyguların giderilmesi, karşılıklı ilginin tahrik edilmesi, ortak özelliklerin yaratılması, sıklıkla, unsurların varolan ayrıştırıcı ya da ilgisiz niyetlerine ve sınırlamalarına bir temas noktası olarak hizmet eden bir takım yeni özellikler eklenmesiyle başarılabılır

4) “*Höhere Instanz*”: Yüksek mahkeme burada illaki teknik, hukuksal anlamda anlaşılmalıdır.

(ister oyun oynayan çocuklar isterse dinsel ya da politik partiler arasında olsun) ve bu nedenle de o zamana kadar ayrıık olanın bile uzlaştırılabileceğini ortaya koyar. Dahası, doğrudan birleştirilemeyen karakteristikler çoğunlukla, eğer geliştirilebilirlerse ve yeni bir unsurla zenginleştirilebilirlerse, bir dolaylı uzlaştırım olasılığı gösterirler, ve böylelikle de yeni ve ortak bir temel üzerine yerleştirilirler. Örneğin, Gal Vilayetleri'nin homojenliği, onların hepsi Roma tarafından latinleştirildiğinde ortak bir şekilde artmıştır. Açıkça, "yüksek mahkeme" ye ihtiyaç duyan birleştirme tarzı kesinlikle budur. Yalnızca tarafların üzerinde yer alan ve bir bakıma onlar üzerinde egemen olan bir güç, az ya da çok kolay bir biçimde, onların her birine, onları ortak bir temel üzerine yerleştiren, çıkarlar ve düzenlemeler verebilir. Eğer kendi başlarına bırakılsalardı, belki de onları asla bulamazlardı; veya inatçılıkları, gururları ve savaşmaktaki ısrarları onları ortak çıkarlar geliştirmekten alı koyardı. Hıristiyan dini yandaşlarını "barışçı" yapması nedeniyle övülür. Bunun sosyolojik nedeni büyük ihtimalle benzer bütün varlıkların ilahi prensibe tabi olmaları duygusudur. İnançlı bir Hıristiyan, kendisinin ve düşmanlarının üzerinde, Hıristiyan olsun ya da olmasınlar, bu "en yüksek mahkeme"nin varolduğuna ikna olmuştur ve bu onu gücünü şiddet vasıtasıyla ölçme tutkusundan kurtarır. Çünkü Tanrı her Hıristiyan bireyin ölçülemeyecek kadar üzerinde yer alır ve her biri kendi "sulh"unun içerisine dahil olan çok büyük daireler arasındaki bir bağ olabilir. Herhangi bir verili anda onların her biri, Tanrı'nın "yüksek mahkemesi"ne dahildirler.

Bir Çoğulluk Altında Astlık

Belirli toplumsal yapılar, bireyler ya da diğer kolektiviteler üzerindeki, bir çoğulluk ya da sosyal kolektivitenin üstlüğü ile karakterize edilirler. Bu yapıları analiz ederken, göz önünde tutulması gereken ilk nokta, ast için onların öneminin çok değişken olduğudur. Sparta ve Teselya kölelerinin en büyük amacı, bireylerin değil devletin kölesi olmaktı. Prusya'daki feodal köylülerin özgürleşmesinin öncesinde, devlet toprakları üzerindeki köylüler,

özel mülklerdekiilerden çok daha fazla parsele sahiptiler. Tam bireysel yönetimle karakterize edilemeyen, ya anonim şirket olan ya da gayri şahsi bir şekilde yönetilen büyük modern girişimlerde ve antrepolarda(warehouse) işçiler, küçük işyerlerinde iş yerinin sahipleri tarafından kişisel olarak sömürülen işçilerden daha iyi durumdadırlar. Bu ilişki, sorunun bireyin kolektiviteler üzerindeki diferansiyel etkisi değil, daha küçük kolektivitelerin daha büyük kolektivitelere karşı olması durumunda tekrarlanır. Hindistan'ın geleceği, East-India Company'nin değil İngiltere'nin yönetimi altında olması halinde daha iyi olacaktır. Bu vakalarda, elbette daha büyük kolektivitenin kendisinin(örneğin İngiltere) bir monark tarafından yönetilip yönetilmediği sorusu uygunsuzdur- uyguladığı tahakküm tekniğinin, en geniş anlamda bireysellik-üstü karaktere sahip olması şartıyla. Bu nedenle, Roma Cumhuriyeti'nin aristokratik rejimi, eyaletlere, çok daha adil ve nesnel olan Roma İmparatorluğu'ndan çok daha fazla baskı yapmıştır. Ayrıca, hizmet eden pozisyonunda bulunanlar için daha büyük bir gruba ait olmak genellikle daha tercihe şayandır. 17.yüzyılda Frank bölgelerinde gelişen büyük senyörlükler çoğunlukla tebaa için yeni ve avantajlı bir pozisyon yaratmışlardır. Dev holdingler işçilerin örgütlenmesini ve farklılaşmasını sağlamışlardır. Böylelikle nitelikli ve bu nedenle de daha saygın serfe, bireysel bir senyörlük içerisinde sosyal olarak yükselme imkanı sağlayan iş türleri geliştirmişlerdi. Aynı bağlamda, devletlerin ceza kanunları çoğunlukla daha küçük gruplarinkinden daha yumuşaktırlar.

Buna rağmen, daha önce de işaret edildiği gibi, çeşitli fenomenler tam karşıt doğrultuda gerçekleşirler. Atina ve Roma'nın müttefikleri, ve belirli İsviçre kantonlarına tabi olan bölgeler, bir tek adam tiranlığı altında mümkün olmayacak kadar zalimce baskı gördüler ve sömürüldüler. Operasyon tekniğinin sonucu olarak işçilerini özel girişimciden daha az sömüren aynı anonim şirket, birçok durumda(örneğin tazminat ve bağışlarda), harcamalarının hesabını kimseye vermek durumunda olmayan vatandaş kadar liberal hareket edemez. Ve belirli güdüler

göz önüne alındığında: Roma sirk kalabalıklarının zevki için gerçekleştirilen zalimlikler- aşırılıklar çoğunlukla bu kalabalıklar tarafından talep edilirdi- eğer suçlu onlarla bir birey olarak yüzleşseydi güçlkle gerçekleşirdi.

Bir çoğulluk tarafından yönetimin astlar açısından sonuçlarındaki farklılığın temel nedeni her şeyden önce onun *nesnellik* karakteridir. Bu karakter, öznelerin yalnızca bireysel eylemlerinde fiili hale gelen, ama kolektif davranışlarında ortaya çıkmayan belirli his, eğilim ve güdüleri dıştalar. Verili ilişki ve onun belirli içerikleri içerisinde, astın durumu, onun lehine ya da aleyhine, bu ilişkinin nesnel, veya bireysel olarak öznel karakterinden etkilenebilir; ve dolayısıyla farklılıklar bundan kaynaklanır. Durumuna bağlı olarak ast, incelik, özgecilik ve üstünün desteğine ihtiyaç duyduğunda, bir çoğulluğun nesnel tahakkümü altında bunun üstesinden gelemeyecektir. Tersine, durumu açısından temenni edilenlerin yalnızca yasalık, tarafsızlık ve nesnellik olduğu koşullarda, bu karakteristiklere sahip olan emir onun için daha arzu edilir olacaktır. Devletin, her ne kadar suçluyu hukuksal olarak mahkum edebilse de, suçluyu affedememesi; ve cumhuriyetlerde bile af hakkının genellikle belirli bireylerle sınırlandırılması bu fenomenin karakteristiğidir. Prensip, en çarpıcı biçimde toplulukların materyal çıkarlarını düşündüğümüzde kendisini gösterir. Bu çıkarlar yoğun bir biçimde mümkün olan en fazla avantaj ve en az zarar nesnel aksiyomuna uygun olarak idare edilirler. Bu sertlik ve ihmalkarlık hiçbir biçimde bireylerin kendi çıkarları için yaptıkları zalimlikle aynı değildir: bu daha çok bütünüyle tutarlı bir nesnelliktir. Benzer şekilde, bir bireyin gaddarlığı tamamen maddi çıkarlar ve eylemle motive olurken, en fazla avantaj ve en az zarar aksiyomu kişiye hiç de ahlaki sapma olarak görünmez, çünkü o yalnızca durumun nesnel sonuçlarını ortaya koyacak bütünüyle mantıksal davranışın bilincindedir.

Kesinlikle, kolektif davranışın nesnelliği sıklıkla negatif bir şeyler, yani bireyin genelde kendisini tabi saydığı belirli normların askıya alınması anlamına gelir. Nesnellik

bu askıya almanın üstünü örten ve bilinci azaltan bir form olarak belirlenir. Verili bir karara iştirak eden her birey kendini bunun bütün grubun kararı olması olgusunun ardına gizleyebilir. Birey, yalnızca bütünün çıkarlarını takip ettiğini ileri sürerek kendi kazanç arzusunu ve duygusuzluğunu maskeleyebilir. Bireyler için, iktidarın ele geçirilmesinin – spesifik olarak, hızlı bir şekilde kazanılmış veya uzun süreli iktidar- onun kötüye kullanılmasına yol açtığı fikri, birçok çarpıcı istisnaya birlikte doğrudur. Bunun aksine, her ne zaman iktidar sosyal gruplara ve sınıflara uygulanamamışsa, bu yalnızca özel talihli durumlar nedeniyleyledir.

Tahakküm altındaki tarafın da bir kolektivite olduğu vakalar da dahil olmak üzere, bireyin bütünün arkasında görünmez hale gelmesinin bu sürecin sorgulanabilir karakterine hizmet ettiği, hatta onu yoğunlaştırdığı çok açıktır. Acının psikolojik olarak hafifletilmesi – şefkatin ve duyarlılığın temel aygıtı-, eğer mağdur adlandırılabilir ve görünür bir birey değil, öznel bir ruh haline sahip olmayan bir bütünlükse kolaylıkla başarısız olur. Tarih boyunca İngiliz komünal yaşamının kişilere karşı olağanüstü bir adalet ve gruplara karşı eşit ölçüde adaletsizlikle karakterize edildiği gözlemlenmiştir. Birey haklarına yönelik güçlü duygu göz önüne alındığında, yalnızca Dissenters (Muhafifler), Yahudiler, İrlandalılar, Hindular ve daha erken dönemlerde İskoçlara yapılan muamele bu ikinci psikolojik özelliğe karşılık düşer. Kişiliğin formlarının ve normlarının kolektif yaşamın nesnellığının içine gömülmesi (immersion) yalnızca eylemi değil, grupların çektiği acıyı da belirler. Nesnellik kesinlikle hukuk formu içerisinde işler; ama hukuk zorunlu olmadığında ve bu nedenle de kişisel vicdanla ikame edilmesi gerektiğinde, sıklıkla kişisel vicdanın kolektif psikoloji özelliği göstermediği görülür. Bu durum daha da belirgin olarak, kolektif karakteri nedeniyle, sürecin nesnesi bu kişisel özelliğin gelişimini tahrik bile etmediğinde görülür. İktidarın kötüye kullanımları, örneğin Amerikan kent yönetimlerinde, eğer yöneticiler korporasyonlar ve yönetilenler kolektiviteler olmasaydı, devasa boyutlarına zorlukla ula-

şırlardı. Karakteristik olarak, bazen bu kötüye kullanımların, birisi kişisel olarak sorumlu tutulabilsin diye valinin iktidarını büyük ölçüde artırarak azaltılabileceğine inanılmıştır.

Görünüşte çoğulluk eyleminin nesnellğine bir istisna teşkil eden, ama realitede yalnızca yönetimi daha da pekiştiren, kitlenin davranışdır. Bu durum Roma sirk izleyicileriyle daha önce gösterilmişti. Bu noktada iki fenomen kesin bir şekilde ayırt edilmelidir. Bir yanda, bir soyutlamayı cisimlendiren kendi içinde tutarlı ve belirli bir yapı olarak bir çoğulluktan kaynaklanan etki vardır. Bu tür bir çoğulluk ekonomik bir birlik, devlet, kilise gibi gerçeklikte veya analogi yoluyla hukuksal bir kişi olarak belirlenmek zorunda olunan herhangi bir gruplaşma olabilir. Öte yanda, gerçeklikte fiziksel olarak bir kitle şeklinde varolan çoğulluk vardır. Her ikisi de bireysel-kişisel farklılıkların askıya alınmasıyla karakterize edilirler. Ama ilkinde, bu askıya alma bireysel karakterin üzerinde olan özelliklerin önemli hale gelmesine neden olurken, ikincide bireysel karakterin altında olanlar aktif hale gelirler. Çünkü duyumsal bir temas halindeki bir insan kitlesi içerisinde, sayısız teklif ve sinirsel etkiler ileri geri hareket ederler; bunlar bireyi sakinlikten ve düşünüm ve eylem özerkliğinden yoksun bırakırlar. Bu nedenle bir kalabalık içerisinde, en geçici kıskırtmalar en oransız güdülere doğru çığ gibi büyür, ve böylelikle de bireyin daha yüksek, farklılaşmış ve eleştirel işlevlerini ortadan kaldırmış görünürler. İşte bu nedenle tiyatrodan ve toplantılarda, bir odada duyduğumuzda soğuk bulacağımız şakalara güleriz; işte bu nedenle bu ruhsal dışavurumlar en çok "topluluklar"(circles) içerisinde başarılı olurlar; işte bu nedenle sosyal oyunlar genellikle en yüksek şenlik seviyesine en düşük entelektüel düzeyde ulaşırlar. Bir kitlenin ruh halindeki hızlı, nesnel olarak epey anlaşılabilir değişikliklerin ve kolektivitelerin "aptallığı" hakkındaki sayısız gözlemlerin nedeni de budur.

Daha önce belirttiğim gibi, daha yüksek niteliklerin felce uğraması ve göz ardı edilmeye karşı direnç yoklu-

ğunu, bir kalabalık içerisindeki herkes arasında onları güçlendiren, kesiştiren, yollarını değiştiren ve kendilerini yeniden üretmelerine neden olan ileri ve geri hareket eden sayısız etkileşim ve izlenimlere bağlıyorum. Bir yandan, bilinç eşığının aşağısındaki bu minimal tahrikler karmaşası nedeniyle, bedeli berrak ve tutarlı entelektüel aktivite olan büyük bir sinirsel uyarım gelişir; bu durum, genelde kontrol altında olan, bireyin en karanlık ve ilkel güdülerini ortaya çıkarır. Diğer yandan, kalabalığın her sürükleyici, tahrik edici güdüyü onun en son noktasına kadar takip etmesine neden olan hipnotik bir felç ortaya çıkar. Ayrıca, güç sarhoşluğu ve düşük ve gaddar güdülerin bastırılmasına yönelik ahlaki yasakların elimine edilmesine neden olan bireyin sorumsuzluğu devreye girer. Bu, kalabalıkların zalimliğini – ister Roma sirk izleyicileri, ister ortaçağ Yahudi avcıları, isterse Amerika'daki zenci linçlerini- ve onların kurbanlarının korkunç yazgılarını tatmin edici bir biçimde açıklar.

Ama bu noktada da astlığın bu sosyolojik ilişkisinin iki yanlı, tipik sonucu açık bir şekilde görünür. Kalabalığın atılğanlığı ve etki altında bırakılabilirliği bazen onun bireyin bu zalimlik eylemlerini işlemeden elde edemeyeceği yüce gönüllülük tekliflerini ve şevki takip etmesini sağlar. Bu konfigürasyon içerisindeki çelişkilerin asli nedeni şöyle formüle edilebilir: durumları ve ihtiyaçlarıyla birlikte birey ile birey-üstü ve birey-altı fenomenler ve kolektifleşmeye dahil olan içsel ve dışsal durumlar arasında, hiçbir kökten ve sürekli ilişki yoktur, yalnızca değişken ve olumsal bir ilişki vardır. Bu nedenle eğer soyut sosyal birimler bireyden daha nesnel, sakin ve sürekli bir biçimde ilerlerse; eğer, tam tersine, somut fiziksel yakınlık halindeki kalabalıklar, üyelerinin her biri tek başına alındığında, onlardan daha güdüsel ve kendinden geçmişçesine hareket ediyorsa; bu durumların her biri de böyle bir çoğulluğa dahil olan kişi açısından daha az ya da daha fazla arzu edilir olabilir. Bu olumsuzlukla ilgili olumsal olan hiçbir şeyin olmadığı söylenebilir. Spesifik olarak bireysel durumların ve tartışılmakta olan iddiaların, ve yapıların ve birçok bireyin yakınlığı ve etkileşimini yöneten veya

onlara hizmet eden ruh halleri arasında olan ölçülemezliğin mantıksal ifadesidir.

Bir çoğulluk altındaki astlığın yukarıdaki analizlerinde, çoğulluğu oluşturan tekil unsurlar koordine edildi, ya da, bütün uygun yönlerden, öyleymişler gibi ele alındı. Ama üst durumundaki çoğulluk bir homojen unsurlar birliği olarak hareket etmediğinde yeni fenomenler ortaya çıkar. Böyle bir durumda üstler ya birbirine karşıttır, ya da bazılarının diğerlerine ast konumunda olduğu bir skala oluştururlar...

Bir Prensip Altında Astlık

Son olarak astlığın üçüncü tipik formuna, ne bir bireye ne de bir çoğulluğa, ama gayri şahsi, nesnel bir prensibe ast olmaya geldim. Buradaki gerçek, gerçek bir etkileşimin, en azından bir doğrudan (immediate) etkileşimin engellendiği ve bu durumun da bu formu özgürlük unsurundan yoksun bıraktığıdır. Nesnel bir kanuna ast olan birey kendisinin bu kanun tarafından belirlendiğini, buna bağlı olarak da hiçbir biçimde bu kanunu belirleyemeyeceğini, ve hiçbir biçimde bu kanunu etkileyebilecek bir biçimde ona tepki verme imkanına sahip olmadığını – efendisine karşı en azından bir biçimde hala tepki verebilen en sefil kölenin durumun tersine- hisseder. Çünkü bir kimse kanuna itaat etmezse, bu bağlamda ona *gerçekten* tabi değildir; ve eğer bir kimse kanunu değiştirirse, bu kimse eski kanuna hiçbir biçimde ast değildir, ama tekrar, aynı özgür olmayan biçimde, yeni kanuna tabidir. Ama buna rağmen, özerklik ve itaat alanları arasındaki farkın bilincinde olan modern, nesnel insan için, gayri şahsi, etkilenmesi mümkün olmayan güçler olarak işlev gören bir kanuna tabiiyet daha onurlu bir durumdur. Bu durum, kişiliğin özsaygısını, ancak tam astlığın durumunun kişiler-arası etki ve karşı-etki ile birleştiği tam özerklikle karakterize edilen durumlarda koruyabildiğinde epey farklıdır. Bu nedenle 16. yüzyılda, Fransa, Almanya, İskoçya ve Hollanda'daki prensler, ülkelerinin yönetim heyetleri ve bilgili vekiller-yani, bir anlamda kanunlarla- tarafından yönetilmelerine izin verdiklerinde

önemli tepkilerle karşılaşmışlardır. Yöneticinin emri, kişisel bir şey olarak hissediliyordu; bireyler ona yalnızca kişisel bağlılıktan kaynaklanan bir itaat sağlamayı istiyorlardı; ve kişisel bağlılık, şartsız karakterine rağmen, daima özgür karşılıklılık formu içerisindeydi.

Astlık ilişkisinin bu tutkulu kişiselciliği, modern dönemin başlangıcında İspanya'da gerçekleştiği bildirilen aşağıdaki olayda nerdeyse kendi karikatürü haline gelir. Bir aşçı ya da uşak olarak çalışmaya başlayan yoksullaşmış bir soylu buna rağmen asaletini tam anlamıyla kaybetmemişti; o, yalnızca askıdaydı ve talihi yoluna girdiği anda uyandırılabilirdi. Ama bir zanaatçı olur olmaz asaleti bütünüyle yok oldu. Bu durum, kişiyi başarısından ayıran ve bu nedenle de kişisel onurun en iyi korunma biçimi olarak astlığın içeriğinin mümkün olduğu kadar nesnel olmasını talep eden modern algılayışa tamamen karşıttır. Bu nedenle bir fabrikada en ufak bir aşağılanma duygusu olmadan çalışabilecek olan Amerikalı bir kız, bir ailenin aşçısı olduğunda tamamen aşağılanmış hissedebilir. 13. yüzyılda Floransa'da daha düşük loncalar kişiye yakından hizmet eden ayakkabıcı, hancı ve okul öğretmenleri gibi mesleklerden oluşurken; daha yüksek loncalar, yine kamuya hizmet ediyor olsalar da, tuhafiyeciler ve bakkallar gibi, daha nesnel ve belirli bireylere daha az bağımlı mesleklerden meydana geliyordu. Öte yandan bütün olarak bireyin tüm aktiviteleriyle ilgili olan şövalyeye geleneklerin hala canlı olduğu İspanya'da, birey ile birey arasındaki her ilişki (herhangi bir anlamda), en azından katlanılabilir bulunurken; her türlü daha nesnel iddialara astlık, her türlü gayri şahsi (çok sayıda ve anonim kişilere hizmet edildiği için gayri şahsi) görevler sistemi içerisine entegrasyon tamamen aşağılayıcı bulunuyordu. Althusius'un hukuk teorilerindeki hukukun nesnelliğine karşı nefret hala hissedilebilir; *summus magistratus* kanun yapar, ama bunu devleti temsil ettiği için değil, halk tarafından atandığı için yapar. Yöneticinin, halk tarafından kişisel atanmayla değil (fiili ya da farazi), hukuk aracılığıyla devletin temsilcisi olarak belirlenebilmesi nosyonu Althusius'a hala yabancısıdır.

Antik çağda ise tam tersine, hukukun herhangi bir kişisel karakteristiktan bağımsız olduğu düşüncesi nedeniyle, hukuka tabiiyet bütünüyle tatmin edici görülüyordu. Aristo hukuku, "to meson" yani ölçülü, tarafsız ve tutkulardan bağımsız olan olarak övüyordu. Aynı bağlamda Platon, gayri şahsi hukukla idareyi, bencilliğe karşı mücadelenin en iyi aracı olarak kabul etmişti. Ama Platon'un bahsettiği yalnızca psikolojik bir motivasyondur. Sorunun özüne, yani itaat ilişkisinin kişiselcilikten objektivizme kökten dönüşümü (utilitaryan faydanın beklenebilmesinden türetilmeyecek bir dönüşüm) sorununa dokunmamıştı. Buna rağmen Platon'da başka bir teori daha buluruz: ideal devlette yöneticinin bilgeliği hukukun üzerindedir; ve bütünün refahı gerektirdiğinde, yönetici kendisi tarafından meydana getirilen kanunlara karşı dahi hareket etmeye ehil olmalıdır. Yalnızca hiçbir gerçek devlet adamı bulunmadığında, hiçbir koşulda ihlal edilemeyecek kanunlar söz konusudur. Bu nedenle burada hukuk kötünün iyisi olarak görünür – ama yukarıda bahsedilen Alman duyusunda olduğu gibi değil, çünkü bir kişinin altında astlık, mekanik ve pasif unsurlara sahip olan kanunlara itaatle kıyaslandığında bir özgürlük ve onur unsuruna sahiptir. Daha doğrusu, hukukun zayıf yönü olarak algılanan onun katılığıdır: hukukun katılığı, yaşamın öngörülemez ve değişen iddialarıyla hantal ve yetersiz bir biçimde yüzleşir; ve bu, yalnızca kişisel bir yöneticinin bütünüyle önyargısız bilgeliğinin kurtulabileceği bir olumsuzluktur; ve yalnızca böyle bir bilgelik bulunmadığında, hukuk göreceli olarak avantajlı hale gelir. Bu nedenle burada, kişiler altında astlık ile kıyaslandığında, hukukun değerini veya değersizliğini belirleyen, daima onun içeriği, fiziksel durumudur. Bir kişiden ya da bir kanundan kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre, itaat eden tarafında, itaat ilişkisi, içsel prensibi ve bütün yaşam algılayışı açısından bütünüyle farklıdır – bu olgu yukarıdaki düşüncelerin bir parçası değildir. Hukukla idare ya da kişiyle idare arasındaki en genel ya da formel ilişki, önceleyici ve pratik bir tarzda, hukukun zorlayıcı ya da yeterince kapsayıcı olmadığı durumlarda bir kişinin,

kişinin yetersiz kaldığı durumlarda da bir hukukun gerekli olduğu söylenerek (elbette) ifade edilebilir. Ama bunun ötesinde, kişiyle idarenin, mükemmel hukukla idarenin geçici olarak yerine geçen bir şey olarak düşünülüp düşünülmediği, ya da tersine hukukla idarenin, yönetmeye mutlak olarak ehil bir kişilik için bir boşluk doldurucu veya daha aşağı bir yedek olarak düşünülüp düşünülmediği, sosyolojik değerler hakkındaki asli ve tartışılması mümkün olmayan duyuların belirlenmesine bağlıdır.

Nesneler Altında Astlık

Nesnel bir prensibin astlar ile üstler arasındaki ilişkinin belirleyicisi haline gelebileceği, yani, ne bir hukuk ne de bir ideal norm, ama örneğin patrimonya prensibinde olduğu gibi somut bir nesnenin tahakkümü oluşturduğu diğer bir form daha vardır. Burada – en radikal biçimde Rus kölelik sistemi altında – tebaa yalnızca toprağın eklentileridir- “hava halkı bağlar”-. Bu tür köleliğin korkunç koşulları en azından kölenin satılmasının mümkün olduğu kişisel köleliği dışlamıştır. Bunun yerine, astlığı, kölenin yalnızca toprakla birlikte satılabileceği toprağa bağlı kalmıştır. Bütün içeriksel ve niteliksel farklılıklara rağmen, yine de bazen bu forma, kendi çıkarları belirli düzenlemeler aracılığıyla verili bir fabrikaya bağlı olan modern fabrika işçisi vakasında da rastlanabilir. Örneğin, malikanesinin edinimi onun için mümkün hale getirilmiştir, veya kendi bütçesinin dışında belirli refah harcamalarına dahil olmuştur, ve bütün bu faydalar fabrikasından ayrılır ayrılmaz sona erer, vs. Böylelikle o, kendisini girişimciye nazaran güçsüz hale getiren çok spesifik bir tarzla yalnızca nesnelere tarafından bağımlı kılınmıştır. Sonuç olarak, bu durum, tahakkümün yalnızca uzamsal değil ama yaşayan bir nesne ile belirlendiği en ilkel partiyarkal koşullar altındaki ile aynı formdadır: Çocuklar babaya, babaları onların atası olduğu için değil, anne ona ait olduğu için aittirler(bir ağacın meyvelerinin ağacın sahibine ait olması gibi); bu nedenle diğer babalardan olan çocuklar da onun mülkiyetine dahildirler.

Bu tahakküm türü genellikle aşağılayıcı derecede sert ve şartsız bir astlık biçimi içerir. Çünkü bir kişi bir şeye ait olmak dolayısıyla ast durumundaysa, kendisi de psikolojik olarak yalnızca bir şey olma kategorisine düşer. Gerekli çekincelerle birlikte, tahakkümü hukuk düzenlediğinde üstün, bir şey düzenlediğinde ise *astın* nesnellik alanına ait olduğu söylenebilir. Bu nedenle *astın* koşulları genellikle ilk durumda daha iyidir, ikinci durumda ise birçok bütünüyle kişisel astlık durumundan daha iyidir.

Bilinç

Objektif bir prensip altında astlığa yönelik sosyolojik ilgi, onun iki vakasını birleştirir. Birincisi, bu ideal üstlük prensibinin, fiili bir sosyal gücün psikolojik bir kristalleşmesi olarak yorumlanabilmesi durumudur. İkincisi ise, ortak olarak ona tabi olanlar arasında belirli ve karakteristik ilişkiler yaratmasıdır. Birinci durum, her şeyin ötesinde ahlaki imperatifler ele alındığında göz önüne alınmalıdır. Ahlaki bilinçliliğimizde, herhangi bir insani, kişisel güçten kaynaklanıyor gibi görünmeyen bir haki-miyete tabi olduğumuzu hissederiz. Her ne kadar bütün sübjektif egoizmle kıyaslandığında bilincin sesini açık bir şekilde yalnızca bireyin dışındaki bir makamdan kaynaklanan bir güçle ve kararlılıkla duysak da, onu yalnızca kendi içimizde duyarız. Bilindiği gibi bu çelişkiyi çözmek için ahlakın içeriğini sosyal normlardan türeten bir teşebbüs yapılmıştır. Argümana göre, tür ve grup için faydalı olan ve bu nedenle grubun kendi varlığını sürdürmek için üyelerinden talep ettikleri, yavaş yavaş bireyin içine bir içgüdü olarak yerleşir. Böylelikle bu talepleri, kendi kişisel hislerine ilave olarak kendi içerisinde kendine ait, özerk bir his gibi taşımaya başlar ve bu ikisi sıklıkla birbirine ters düşerler. Bunun ahlaki emrin ikili karakterini açıkladığı ileri sürülür; o bizi bir yandan sadece itaat etmek zorunda olduğumuz gayri şahsi bir düzenle karşı karşıya getirir; ama öte yandan hiçbir dışsal güç değil, yalnızca en ilkel ve içsel güdülerimiz onu bize empoze eder. Her halde bu durum, kendi farkındalığı içerisindeki bireyin, bütünsel bir kişilik olarak kendisi ile grup ara-

sında varolan ilişkileri tekrarladığı vakalardan biridir. Bütün bir araya gelme ve çözülme, farklılaşma ve birleşme ilişkileriyle birlikte tek bireyin kavrayışlarının, bireylerin diğerlerine davranışlarıyla aynı yönde hareket etmesi eski bir gözlemdir. Yalnızca genelde bireyler arasında değil, aynı zamanda birey ile grubu arasında, bu intrapsikolojik ilişkilerin tekrarlanması, sadece bu karşılıklılığın özgün bir durumudur. Toplumun üyelerinden talep ettiği her şeyi-uyum ve sadakat, özgecilik ve çalışma, özdisiplin ve dürüstlük- birey aynı zamanda kendi kendisinden talep eder.

Bu çok önemli güdülerin hepsi birbirini etkiler. Toplum bireyi kurallarla karşı karşıya getirir. Birey, daha ham ve kurnaz zorlama araçları artık gerekli olmayıncaya kadar, bu kuralların zorlayıcı karakterine alışkın hale gelir. Böylece onun doğası öyle bir şekilde biçimlenir ki, bu kurallarla, herhangi bir kanunun bilincinde olmayan istikrarlı ve doğrudan bir iradeyle, sanki onlar güdüselmiş gibi hareket eder. Bu nedenle, İslam öncesi Araplar herhangi bir nesnel hukuksal zorlama nosyonundan yoksundular; bütün durumlarda, bütünüyle kişisel karar, her ne kadar bu karar kendi normlarını empoze eden kabile bilincinden ve kabile yaşamının gerekliliklerinden tamamen etkilenmiş olsa da, onların en yüksek otoritesi idi. Ya da hukuk, toplumun otoritesi tarafından desteklenen bir emir formu içerisinde, toplumun fiili olarak onu zorlayıcı gücü ile ya da hatta onu yalnızca açık iradesiyle destekleyip desteklemediği sorunundan bağımsız olarak, bireysel bilinçlilik içerisinde yaşar. Öyleyse burada birey toplumu kendisinde temsil eder. Bastırmaları, özgürleştirimleri, değişen vurgularıyla dışsal yüzleşme, bireyin sosyal güdülerini ile kelimenin dar anlamında ego güdülerini arasında bir karşılıklı etki haline gelir; ve her ikisi de kelimenin daha geniş anlamında egoya dahildirler.

Ama bu yine de, bilinçliliğinde hiçbir tarihsel-sosyal köken kalmamış, yukarıda ima edilen gerçekten nesnel yasallık değildir. Ahlaksallığın belirli bir daha yüksek

aşamasında, eylemin motivasyonu artık gerçek bir insanda değil, bireyüstü bir güçte yatar; bu aşamada, ahlaki ihtiyaçlar pınarı birey ile bütünlük arasındaki tezatın ötesinde akar. Bu noktada bu ihtiyaçlar ne kadar az toplumdansürerlerse, o kadar az bireysel yaşamın tekil gerçekliğinden sürerler. Bu ihtiyaçlar aktörün bağımsız bilincinde, bireysel akılda, yalnızca kendi taşıyıcılarına, kendi etki yerlerine sahiptirler. Zorlama güçleri bu ihtiyaçların kendilerinden, içsel, kişi-üstü geçerliliklerinden, isteyelim ya da istemeyelim, bir hakikatin geçerliliğinin, bu hakikatin herhangi bir bilinçlilikte gerçek haline gelip gelmemesinden bağımsız olmasına benzer bir şekilde kabul etmek zorunda olduğumuz nesnel bir idealiteden kaynaklanırlar. Ama bu formları dolduran *içerik* (zorunlu olarak değil ama sıklıkla) toplumsal ihtiyaçtır. Ama bu ihtiyaç artık onun sosyal ivmesiyle işlemez, daha ziyade onun ruhu, benim ya da sizin değil kendi uğruna tatmin edilmesi gereken bir norma geçmiş gibidir.

Burada yalnızca psikolojik olarak çok hassas olan değil, aynı zamanda pratikte sınırları sürekli olarak bulanık olan farklılıkları ele alıyoruz. Ama fizik realitenin içerisinde hareket ettiği bu motivasyonlar karışımı, bunun analitik olarak izole edilmesini daha da acil kılıyor. Toplumun ve bireyin birbirleriyle iki güç gibi yüzleşip yüzleşmediği ve bireyin ikincil durumunun aralıksız bir kaynaktan akıyormuş ve sürekli olarak kendisini yeniliyormuş gibi görünen bir enerji aracılığıyla toplumdans etkilenip etkilenmediği; veya bu enerjinin kendisini sosyal bir varlık olarak gören ve bu nedenle "egoist" yanından kaynaklanan güdüleriyle savaşıyor ve onları bastırıyor bireyin içerisinde psikolojik bir güdüye dönüşüp dönüşmediği; veya üzerinde insanın kendisini Varlık kadar nesnel bir aktüalite olarak bulduğu Olması Gerekenin yalnızca toplumsal yaşam koşullarının içeriği ile doldurulup doldurulmadığı, bütün bunlar yalnızca bireyin gruba tabiiyet türlerini tüketmeye başlayan çeşitlenmelerdir(constellations). Onların içerisinde, bu düzende, tarihsel yaşamı dolduran üç güç-toplum, birey ve nesnellik- norm-yapıcı hale gelir. Ama bunu her birinin sosyal içeriği, toplumun

birey üzerindeki üstlüğünün niceliğini absorbe ettiği; her birinin iktidarı, iradeyi ve toplumun ihtiyaçlarını biçimlendirdiği ve temsil ettiği spesifik bir tarzda yaparlar.